

ΟΜΙΛΟΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ 2^{ου} ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΕΞΕΤΑΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (*)

ΟΜΑΔΑ Α΄

A1

α. «πεδινοί»: Μέσα στην εθνοσυνέλευση (1862-1864) συγκροτήθηκαν οι πυρήνες των δύο μεγάλων παρατάξεων, των πεδινών και των ορεινών, όπως ονομάστηκαν. Οι πεδινοί είχαν ως ηγέτη τον Δημήτριο Βούλγαρη, ο οποίος υπονόμει τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς. Με παρεμβάσεις στο στρατό επιχείρησε τη δημιουργία σώματος «πραιτωριανών» για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Εμπόδιο στις επιδιώξεις του στάθηκαν πολιτικές ομάδες και θεσμοί. Ο Βούλγαρης έβρισκε οπαδούς ανάμεσα σ' εκείνους που είχαν διοριστεί παράνομα στο στρατό ή στο δημόσιο, και φοβούνταν μη χάσουν τη θέση τους σε περίπτωση επικράτησης συνθηκών κοινοβουλευτικής νομιμότητας, σε άνεργους πτυχιούχους και στους μικροκαλλιεργητές. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση αυτής της παράταξης. [σελ. 77]

β. «κόμμα Γ. Θεοτόκη»: Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη ήταν πιο μετριοπαθές (και διαλλακτικό) από τα άλλα δύο (Δ. Ράλλη και Κ. Μαυρομιχάλη) και ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών. [σελ. 92-93]

γ. «δίκη των έξι»: Αμέσως μετά την ήττα στη μικρασιατική εκστρατεία (1922), επενέβησαν στην πολιτική ζωή αξιωματικοί που ηγούνταν στρατιωτικών σωμάτων τα οποία επέστρεφαν από το μέτωπο (Ν. Πλαστήρας, Στ. Γονατάς, κ.λπ.). Αυτό που όξυνε την πολιτική κατάσταση ήταν η δίκη και καταδίκη σε θάνατο πέντε κορυφαίων πολιτικών της αντιβενιζελικής παράταξης και του αρχηγού του στρατού της Μ. Ασίας, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Η κατηγορία ήταν αβάσιμη, αλλά οι κατηγορούμενοι εκτελέστηκαν, προκειμένου να κατευναστούν οι πρόσφυγες και ο στρατός. Το τηλεγράφημα του Βενιζέλου, το οποίο έμμεσα συνιστούσε τη ματαίωση των εκτελέσεων, έφθασε πολύ αργά, αν και δεν είναι βέβαιο ότι μια έγκαιρη παρέμβαση του Βενιζέλου θα είχε αποτέλεσμα. [σελ. 101-102]

A2

α. 2, 4

β. 1, 3, 5

B1

Οι επιλογές του αγγλικού κόμματος επηρεάζονταν και από την αντίληψη ότι η Βρετανία αποτελούσε πρότυπο για την εξέλιξη της εσωτερικής κατάστασης της χώρας. Ως θεμελιώδεις αρχές του πολιτικού συστήματος, το αγγλικό κόμμα θεωρούσε το κοινοβουλευτικό αντιπροσωπευτικό σύστημα και τη διάκριση των εξουσιών, αρχές τις οποίες υποστήριξε σε όλη τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα. Ο Μαυροκορδάτος στην αρχή ήθελε να οριστεί η κρατική οργάνωση με γραπτό σύνταγμα, αργότερα όμως τροποποίησε τη θέση του και έβλεπε το σύνταγμα ως την τελική πράξη μιας σειράς εσωτερικών μεταρρυθμίσεων: εκλογή των κοινοτικών συμβουλίων, ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ελευθερία του τύπου και συγκρότηση εθνικού στρατού. Επίσης επιζητούσε τον περιορισμό της κρατικής εξουσίας, ατομικές ελευθερίες και αυτοκέφαλη ελληνική εκκλησία, χωρίς δεσμεύσεις από το Πατριαρχείο. Σ' ένα δεύτερο στάδιο επιζητούσε γραπτό σύνταγμα, κράτος δικαίου και κοινοβουλευτικό έλεγχο των πράξεων της κυβέρνησης. Γενικότερα, το αγγλικό κόμμα υποστήριζε την άσκηση μετριοπαθούς πολιτικής, τόσο ως προς τους στόχους όσο και ως προς τα μέσα. [σελ. 64-65]

B2

Το 1909 συντελείται μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας γενικότερα, και των πολιτικών κομμάτων ειδικότερα. Στις 15 Αυγούστου 1909 εκδηλώθηκε κίνημα στο Γουδί, το οποίο έγινε από τον *Στρατιωτικό Σύνδεσμο*, μια μυστική ένωση στρατιωτικών, με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Ο *Στρατιωτικός Σύνδεσμος* δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. Με αφορμή το κίνημα, έγινε στις 14 Σεπτεμβρίου μεγάλη διαδήλωση των επαγγελματικών σωματείων της πρωτεύουσας. Οι διαδηλωτές υποστήριξαν το διάβημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου και υπέβαλαν ψήφισμα στο παλάτι με το οποίο ζητούσαν την επίλυση σειράς οικονομικών αιτημάτων. Υπό την πίεση του Συνδέσμου η Βουλή ψήφισε, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία και συζήτηση, μεγάλο αριθμό νόμων, που επέφεραν ριζικές αλλαγές. Το Φεβρουάριο του 1910 η Βουλή αποφάσισε την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος. Έτσι προκηρύχθηκαν εκλογές, από τις οποίες προήλθε αναθεωρητική βουλή. Στις 15 Μαρτίου 1910 ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του. [σελ. 86-88]

ΟΜΑΔΑ Β΄

ΘΕΜΑ Γ1

[σελ. 70-72, Η δυναμική παρουσία των κομμάτων ... και, ορισμένες φορές, σε συναίνεση]

Η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 έδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση των ελληνικών πολιτικών πραγμάτων. Τα τρία ξενικά κόμματα (αγγλικό, γαλλικό και ρωσικό) τάχθηκαν υπέρ της ψήφισης συντάγματος. Ακόμη και το ρωσικό θεώρησε την ψήφιση συντάγματος ως μοναδική λύση, αφού δεν ήταν δυνατόν να ανατραπεί ο Όθων. Το ζητούμενο λοιπόν κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης του συντάγματος ήταν ο περιορισμός των εξουσιών του βασιλιά.

Η δυναμική παρουσία των κομμάτων στην πολιτική ζωή της χώρας αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι τρεις ηγέτες τους διηύθυναν τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης κατά το 1843-

1844. Οι ηγέτες αυτοί κατόρθωσαν να αποφύγουν τις ακραίες θέσεις, να επιβληθούν στις ριζοσπαστικές ομάδες των κομμάτων τους και να πάρουν από κοινού αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις. Οι κομματικές παρατάξεις συμφώνησαν στην ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικά ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα: η ισότητα απέναντι στο νόμο, η απαγόρευση της δουλείας, το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου, η ελευθερία γνώμης και τύπου, η προστασία της ιδιοκτησίας, η δωρεάν εκπαίδευση. Το ιστορικό παράθεμα του Α. Σβώλου επιβεβαιώνει τα δημοκρατικά στοιχεία του Συντάγματος· το άρθρο 3 του Συντάγματος ανέφερε ότι όλοι οι Έλληνες ήταν ίσοι απέναντι στο Νόμο και φορολογούνταν ανάλογα με την περιουσία τους. Μάλιστα, μόνο οι Έλληνες πολίτες – που έφεραν τα χαρακτηριστικά του πολίτη σύμφωνα με την κρατική νομοθεσία - ήταν δυνατόν να εισέλθουν στο δημόσιο τομέα. Επιπλέον, το άρθρο 8 καθιέρωνε το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου συμπληρώνοντας ότι οι κατ' οίκον έρευνες πραγματοποιούνταν μόνο αν το όριζε ο νόμος. Παράλληλα, το άρθρο 9 σημείωνε ότι στην Ελλάδα απαγορευόταν η αγορά ή πώληση ανθρώπου· κάθε άνθρωπος, ανεξαρτήτως γένους ή θρησκείας θεωρούνταν ελεύθερος επί ελληνικού εδάφους. Ακόμη, το άρθρο 10 επέτρεπε την ελεύθερη - γραπτή ή προφορική – έκφραση των σκέψεων κάποιου προσθέτοντας ότι απαγορεύεται η λογοκρισία. Τέλος, στα άρθρα 11 και 12 κατοχυρώνονταν η δημόσια ανώτερη εκπαίδευση και η προστασία της ιδιοκτησίας. Αναφορικά με την τελευταία οριζόταν ότι κανείς δεν στερούνταν την ιδιοκτησία του, παρά μόνο εξαιτίας δημόσιας ανάγκης, που θα ήταν επαρκώς αποδεδειγμένη και αφού πρώτα θα λάμβανε αποζημίωση. Όλοι οι αντιπρόσωποι συνειδητοποίησαν ότι υπήρχαν αξίες και δικαιώματα που έπρεπε να προστατευτούν από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Μια αδυναμία ήταν το ότι δεν κατοχυρώθηκε συνταγματικά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, πράγμα που μπορούσε να φέρει εμπόδια στη συγκρότηση κομμάτων.

Στο σύνταγμα καθορίστηκαν και οι βασιλικές εξουσίες. Μεταξύ των σπουδαιότερων ήταν η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας και η αρχηγία του κράτους και του στρατού. Όπως προκύπτει από το παράθεμα «Ιστορία των Ελλήνων» το Σύνταγμα του 1844 καθιέρωνε ως πολίτευμα τη συνταγματική μοναρχία και όριζε τον βασιλιά ως τον ανώτατο άρχοντα και το θεμελιώδες στοιχείο του κράτους. Μάλιστα, στο ίδιο Σύνταγμα προβλεπόταν – σε μη ολοκληρωμένη ακόμη μορφή – η αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Συγκεκριμένα, η δικαστική εξουσία πήγαζε από τον μονάρχη και διενεργείτο μέσω των δικαστηρίων. Επιπρόσθετα, η εκτελεστική εξουσία ανήκε στον βασιλιά και ασκείτο από τους διοριζόμενους από τον ίδιο υπουργούς. Όμως, καμία πράξη του δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Με άλλες διατάξεις,

α) κατοχυρώνονταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοπορία. Το παράθεμα του Α. Λοβέρδου «Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας 1828-1975» επιβεβαιώνει την καθιέρωση μιας μορφής καθολικής ψηφοφορίας – όχι όμως ολοκληρωμένης ακόμη – τονίζοντας ότι αυτή απέκλειε τις γυναίκες, για τις οποίες το αντίστοιχο δικαίωμα θα κατοχυρωθεί έναν περίπου αιώνα αργότερα. Οι περιορισμοί που ετίθεντο αναφορικά με το «δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι» σχετίζονταν με κριτήρια, όπως λ.χ. το εισόδημα, η ιδιοκτησία κ.ά.

β) οριζόταν η εκλογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία οι εκλογείς μπορούσαν να δώσουν θετική ψήφο σε όσους υποψηφίους ήθελαν, συμπληρώνοντας ψηφοδέλτια, ακόμη και διαφορετικών Συνδυασμών,

γ) προβλεπόταν η ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας. Οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα διατηρούσαν το αξίωμά τους ισόβια. **Το παράθεμα Β συμπληρώνει ότι η νομοθετική εξουσία ασκούνταν παράλληλα από τον μονάρχη, τη Βουλή καθώς και τη Γερουσία.**

Συνταγματική πρόβλεψη για τα κόμματα δεν υπήρξε. Ο κανονισμός της Βουλής προέβλεπε ότι η σύνθεση των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα γινόταν με κλήρωση. Αυτό αναγκαστικά οδηγούσε τις παρατάξεις σε διαβουλεύσεις και, ορισμένες φορές, σε συναίνεση.

Συνοψίζοντας, με το Σύνταγμα του 1844 όχι μόνο κατοχυρώθηκαν ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών, αλλά καθορίστηκαν οι βασιλικές εξουσίες και η εκλογική διαδικασία. Μέσω του Συντάγματος αυτού τέθηκαν οι βάσεις για την προοδευτική συγκρότηση ενός κράτους δικαίου στην Ελλάδα.

ΘΕΜΑ Δ1

[(α) σελ. 89-90, Οι εκσυγχρονιστές συσπειρώθηκαν ... εθνικών διεκδικήσεων, (β) σελ. 90, Επίσης, παρά την πίεση των οπαδών του ... μέλη της Εθνοσυνέλευσης]

Στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 συμμετείχαν τα παλαιά κόμματα, τα οποία κέρδισαν τις περισσότερες έδρες στη Βουλή. Από τις 362 έδρες εξασφάλισαν 211, ενώ 29 έδρες κέρδισαν ανεξάρτητοι που ανήκαν στον πολιτικό χώρο των παλαιών κομμάτων και 122 ανεξάρτητοι εκσυγχρονιστές.

(α) Οι εκσυγχρονιστές συσπειρώθηκαν γύρω από το πρόσωπο του κρητικού ηγέτη Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος εξελέγη χωρίς να συμμετέχει στην προεκλογική αναμέτρηση. **Πράγματι, το παράθεμα του Gunnar Hering «Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936» επιβεβαιώνει και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς αναφέρει ότι, αφού παραιτήθηκε ο Βενιζέλος από την πρωθυπουργία της Κρητικής Πολιτείας (30 Αυγούστου), μετέβη άμεσα στην Αθήνα. Παράλληλα, όπως αναφέρεται στο κείμενο Β του Dakin Douglas «Η ενοποίηση της Ελλάδας», οι οπαδοί του τον υποδέχθηκαν ένθερμα. Η πρώτη δημόσια εμφάνιση του Βενιζέλου ως ελλαδίτη πολιτικού έγινε στις 5 Σεπτεμβρίου 1910 με μία ομιλία στην πλατεία Συντάγματος, στην οποία έκανε προγραμματικές δηλώσεις, με τις οποίες υποστήριξε μετριοπαθείς μεταρρυθμίσεις. Η ξακουστή ομιλία του έγινε στο μπαλκόνι του «Grand Hotel» και ο ίδιος εμφανίστηκε αρχικά ως πρωτεργάτης καινούργιων πολιτικών θέσεων και όχι ως ηγέτης ενός νέου πολιτικού σχηματισμού (κείμενο Α). Στόχευε σε εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος, με την εξισορρόπηση – σε περιορισμένο βαθμό, όπως προκύπτει από το ίδιο κείμενο - των συμφερόντων όλων των κοινωνικών στρωμάτων. Μάλιστα, προκαλεί εντύπωση, σύμφωνα με τον συντάκτη του παραθέματος Α, η επικράτηση «του τεχνικού εκσυγχρονισμού» της πολιτικής ζωής. Βασικές θέσεις του προγράμματος του ήταν η κοινωνική γαλήνη, η ελάφρυνση των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, ο εκσυγχρονισμός του κρατικού μηχανισμού, με σκοπό την αποτελεσματικότερη λειτουργία του, και στρατιωτικοί εξοπλισμοί για την πραγματοποίηση των εθνικών διεκδικήσεων. Οι μεταρρυθμίσεις που εισηγήθηκε ο Βενιζέλος προωθούσαν τα συμφέροντα της αστικής τάξης, ιδιαίτερα την ανάγκη μεταρρύθμισης του εμπορικού δικαίου, καθώς το τελευταίο ήταν απαρχαιωμένο και αφορούσε σε παλαιότερες περιόδους, όταν δεν υφίσταντο ατμόπλοια, ασφαλιστικές εταιρείες και ανώνυμες εταιρείες. Βέβαια, ο Βενιζέλος κατακρίνοντας το αναχρονιστικό νομοθετικό πλαίσιο καθώς και την έλλειψη προστασίας των πολιτών από κάθε είδους**

αδικίες, δεν εξέφραζε αποκλειστικά τις επιθυμίες της αστικής τάξης, αλλά και του απλού λαού, που εν αντιθέσει με τους επιχειρηματίες δεν ήταν συχνά δυνατόν να προστατευθεί σε επίπεδο δικαιοσύνης.

(β) Επίσης, παρά την πίεση των οπαδών του, υποστήριξε την αναθεώρηση του υπάρχοντος συντάγματος και όχι την ψήφιση νέου. Το παράθεμα Β σημειώνει ότι οι οπαδοί του έμειναν έκπληκτοι, όταν ο Βενιζέλος ανακοίνωσε ότι η Συνέλευση θα είχε μόνο αναθεωρητικό χαρακτήρα κι όχι συντακτικό. Τόνισε, επίσης, ότι ενώ ο βασιλιάς στο παρελθόν δεν είχε πάντα χρησιμοποιήσει ορθά τις εξουσίες, που διέθετε, ο Βενιζέλος υποστήριξε τον μοναρχικό θεσμό. Πολιτειακό ζήτημα δεν έθεσε. Προανήγγειλε την ίδρυση ενός κόμματος αρχών, το οποίο θα ήταν φορέας των μεταρρυθμίσεων. Το παράθεμα Β επιβεβαιώνει την προαναγγελία του Βενιζέλου σχετικά με τη συγκρότηση ενός κόμματος αρχών, που θα στόχευε στην ανάπτυξη της Ελλάδας σε οικονομικό και ηθικό επίπεδο εκφράζοντας παράλληλα, την ελπίδα του ότι ο μονάρχης θα συνέδραμε στην υλοποίηση του εκσυγχρονιστικού του προγράμματος. Το κόμμα ιδρύθηκε και τυπικά στις 22 Αυγούστου 1910, από μέλη της Εθνοσυνέλευσης. Το ίδιο παράθεμα σημειώνει συμπληρωματικά ότι ο βασιλιάς Γεώργιος επέδειξε ευστροφία σε σχέση με τα πολιτικά δρώμενα της περιόδου· έδειξε με κάθε τρόπο την υποστήριξή του στον Βενιζέλο, προστατεύοντας με αυτόν το τρόπο τον μοναρχικό θεσμό και απομακρύνοντας το ενδεχόμενο μιας επικείμενης δημοκρατικής επανάστασης, που μόνο προβλήματα σε εσωτερικό επίπεδο θα δημιουργούσε. *

Ο Βενιζέλος στην πρώτη δημόσια εμφάνισή του ως ελλαδίτης πολιτικός παρουσίασε τους στόχους και τις βασικές θέσεις του μεταρρυθμιστικού του προγράμματος, εστιάζοντας παράλληλα στην ανάγκη απλής αναθεώρησης του υπάρχοντος Συντάγματος.

(*) Οι ενδεικτικές απαντήσεις συντάχθηκαν από την ομάδα διδασκόντων του Τομέα Ιστορίας του Φροντιστηρίου αξία και αποτελούν πνευματική τους ιδιοκτησία.

Η χρήση τους εκτός Φροντιστηρίου, επιτρέπεται μόνο για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Οποιαδήποτε άλλη χρήση ή αναπαραγωγή χωρίς άδεια, μπορεί να επιφέρει τις προβλεπόμενες από το Νόμο κυρώσεις.